

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחלה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

סדר הנחת והדלקת נר חנוכה

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

יותר להדליק תחילה בצד ימין וזה עיקר החשיבות להתחיל בו את המצווה, וכן כתב הט"ז (סימן תרעו ס"ק ו). אמנם דעת מהר"ם מרוטנבורג שכאשר צריכים לפנות מצד אל צד, צריכים שהפניה תהיה מצד שמאל לימין, ולכן צריכים להדליק מצד שמאל לימין ולא ההפך.

מהר"ל גלהויץ שאל מלפני אחינו מהר"ל סג"ל (ש"ת מהר"ל סימן מ, מנהיג מהר"ל חנוכה אות ב) על דברי מהר"ם מרוטנבורג שהורה להתחיל את ההדלקה בצד שמאל כדי לפנות משם לצד ימין, שניתן לחלק שכל דברי הגמרא לפנות לימין נאמרו בהליכה ברגליו במקום אל מקום, אבל אפשר שאם עומד במקומו ורק מטא את ידו מצד אל צד לא נאמרה ההלכה לפנות לימין, ומהר"ל סג"ל השיב כי יש להוכיח דבר זה מן ההזאות שהיו במזבח הזהב, שגם לשיטה שהכהן גדול היה עומד במקומו ומטה את ידו, נאמר הדין לטות לצד ימין.

ועוד הקשה ממוזב החיצון, אך ביאר שאלתו, ומהר"ל תמה מה הביא ממוזב החיצון, ואדרבה היה בפירוש אמרה הגמרא שהכהן יפנה תחילה לכיון צד ימין לקרן דרומית מזרחית. ועוד העיר על שמצאנו בכתיבת לשון הקודש שמתחילים בצד ימין ופונים לצד שמאל, והרי לדעת מהר"ם מרוטנבורג היה ראוי להתחיל בצד שמאל ומשם לפנות לצד ימין, ומהר"ל השיב דשנא מחמת שמשה היה כותב כנגד הבורא יתברך, היה כותב מצד שמאל של מעלה כלפי צד ימין של מעלה, ולא לפי צדדי עצמו.

סדר הדלקה דרך ימין - שהקביעות בימין והתנועה בשמאל

בלבוש (סימן תרעו סעיף ה, סימן תרנא סעיף יא) כתב להצדיק מנהג בני אוסטריה, וכתב שבכל ענייני מצווה יש להתחיל בצד ימין לנוע לצד שמאל ומשם לחזור לימין, והביא ראיה שכן הוא בהקפת המזבח, שמתחיל בימין מקיף את המזבח בצד שמאלו, ושוב חוזר למקום קביעותו בימין, ושכן הוא דרך טבע רוב בני אדם שכאשר הם פונים לטובב עצמם הם נעים דרך צד שמאלם לשוב לקביעות של צד ימיןם, וכן תנועת המחול נעשיית אצל רוב בני אדם לצד שמאל, וכתב שכן גם דרך הכתיבה בלשון הקודש להתחיל מצד ימין ולנוע לצד שמאל, ולכן כתב לדינא שגם את הדלקת נרות חנוכה יתחיל מצד ימין ויבוע לצד שמאל כמנהג אנשי אוסטריה.

אמנם בעל התוס' יו"ט בספרו מלבושי יו"ט (סימן תרנא ס"א א) האריך לחלוק על הלבוש ולקיים המנהג לעשות כבני ריינוס, וכתב לדחות הראיה מסדר כתיבה בלשון הקודש שהרי לאידך גיסא מצאנו שכל אות ואתו באות פניני עצמה וכתב על ידי הסופר ס"ח מצד שמאל לכיוון צד ימין, וכבר העיר על כך גם מהר"י ברוגא (ש"ת סימן ט"ט), וכן הכריע באליה רבה (ש"ת ס"ק לא) לקיים המנהג. וכן פסק בשו"ת חתם סופר (חלק א א"ח סימן קפז).

המשך בעמ' ב'

בענין מה ששאלת אודות מה שאמרו להדליק בטפח הסמוך לפתח, לברר המנהג, ואיך אפשר לסדר נכון המנורה.

תשובת מורנו הרב שליט"א:

דע כי רבו השיטות בנידון, על כן ראוי לבאר הדברים מפורשם:

דינא בגמרא - מקום הנחת החנוכה

בגמרא (שבת כב.) נפסק שאת הנרות יש להדליק בטפח הסמוך לפתח, וביאר רש"י (שם) שאם ירחיק את הנרות מן הפתח לא ניכר שבעל הבית זה הדליק נרות אלו. והגמרא מביאה שנחלקו האמוראים האם יש להניח את הנרות בצד המשקוף הימני או בצד המשקוף השמאלי, והגמרא מכריעה שיש להניח בצד המשקוף השמאלי, כדי שיהיה מזוהה בצד ימין ונר חנוכה בצד שמאל, והוסיף השאלות (סימן כו) שבעל הבית עומד בטלית מצויצת ביניהם, ויהיה מוקף במצוות. וכתבו הראשונים (מרדכי סימן יטו, ועוד) כי מה שמדליקים בצד שמאל הוא דווקא כאשר יש מזוהה בצד ימין, אבל כשאין מזוהה מדליקים בצד ימין.

סדר הדלקה דרך ימין - לפנות משמאל לימין

במרדכי (שבת סימן רסח) מביא שמהר"ם מרוטנבורג נהג להתחיל להדליק את החנוכה מהנר שמאלי ביותר, כדי שמשם ימשיך להדליק הנרות לצד ימין, וכדין שאמרו בגמרא (ובחים סב.) יומא נח: ועוד) 'כל פניית שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין', דין זה מביאה הגמרא (יומא מה.) ללמוד שכהנים העולים למזבח מהכבש שבצד דרום המזבח צריכים לפנות עצמם קודם לצד ימין שהוא קרן דרומית מזרחית. וכן פסקו מהר"ל (סימן מ) מהר"י ברוגא (סימן לט) מהר"ק (שורש קפג) ועוד, וכן נפסק בשו"ע (סימן תרעו סעיף ה).

סדר הדלקה דרך ימין - להתחיל בימין

בתרומת הדשן (סימן קו) מביא שבני ריינוס נחלקו עם בני אוסטריין בענין זה, בני ריינוס (-על-שם נהר הריין) שבארץ גרמניה היו מדליקים ביום השני בנר השמאלי כדי לפנות לימין, ואילו בני אוסטריין (-אוסטריה) היו מתחילים בצד ימין ומדליקים לימין לשמאל כדרך שרגילים לכתוב, והתרומת הדשן דן בטעמו של דבר, שהרי נאמר בגמרא שיש לפנות לצד ימין, ובתחלה כתב שאפשר שהם סוברים שהפניה לימין נעשית על ידי שמתחילים בצד ימין.

ונראה כוונתו, שלאורה אם החיוב לפנות לצד ימין הוא מפני החשיבות של צד ימין, הלא מתאים

הלכה למעשה

משולחן מורנו הרב שליט"א

עשיית מלאכה בחצי שעה הסמוכה

להדלקת נרות חנוכה

כתב בשולחן ערוך (סימן תרע ס"א) נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ואין להקל להם, והוא כחצי שעה (משנ"ב שם): מה הדין אם רוצים להכין את הסעודה בתוך החצי שעה, האם מותר לאפות לטגן ולבשל, או שגם אלו בכלל עשיית מלאכה:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

עיקר המנהג הוא שלא לעשות מלאכות של תפירה וכדומה, אבל בישול ואפייה מותר.¹

אמר בטעות חצי הלל בחנוכה

אדם שמתוך שיגרת הלשון אמר בחנוכה רק חצי הלל, ודילג את הקטעים שמדלגים בראש חודש, האם צריך לחזור ולומר הלל עם ברכה: תשובת מורנו הרב שליט"א:

לכתחילה צריך לדקדק שלא לחסר אף לא מילה אחת ולהוציא התיבות כהוגן כמו שהזהיר במשנה ברורה (סימן תפח ס"ק א), אמנם בדיעבד אם דילג יחזור ולומר את ההלל השלם ללא ברכות.²

טעות בחזרת הש"ץ

מעשה שלאחר חזרת הש"ץ, טען אחד המתפללים שהחזן טעה ואמר 'ותן ברכה' במקום 'ותן טל ומטר',

אלא שלא יכול היה להעיר על כך בקול כיון שהיה באמצע תפילת שמו"ע; כעת השאלה: א. האם אפשר לסמוך עליו וצריך לחשו לדבריו. ב. במידה וחוזרים, האם צריכים להכניס לישא כפיים שנית:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

אם שליח ציבור טעה, לכתחילה צריך לחזור את התפילה כדין יחיד שטעה.³ ויש לחוש ליחיד שאומר במקום שהוא ודאי ונאמן על הקהל. אך אם נראה בעיני הקהל שלא טעה ורק היחיד אומר כן, אין צריך לחזור.⁴ ולענין נשיאת כפיים נחלקו הפוסקים, ולצאת מן הספק ראוי שיצאו הכהנים מבית הכנסת.⁵

1 אמנם בשו"ת אבני ישפה (חלק ג סימן ט) דחה סברה זו, ובשו"ת משנת יוסף (חלק ט סימן לו) כתב שאם יחיד אומר שהש"ץ טעה, תלוי אם נאמן היחיד בעיני הציבור.

2 באשל אברהם (בוטשאטש ש"ס ס"א) כתב שהכהנים נושאים כפיהם פעם שנית, וכן יאמרו הציבור פעם שנית מה שנוהגים לומר בשעת ברכת הכהנים, אולם בשו"ת הר צבי (אורח סי' סא) כתב שלא יאשו כפיים שנית (ע"פ חת"ס אורח סי' כא) שכתב לא לומר נשיאות כפיים ב' פעמים באותו ציבור בשום אופן.

3 בקצות השלחן (ש"ת) כתב שאין הכהנים חייבים לישא כפיהם שנית, אך הש"ץ יאמר 'אלוקינו ואלקי אבותינו' וכו' שזהו מסדר התפילה, והוסיף שנכון שישאו כפיהם שנית בלא ברכה. ואם יש בבית הכנסת כהן שעדיין לא נשא את כפיו, חייב לישא כפיו עכשיו בברכה.

4 סוף סימן רל"ג) שקביעת יום טוב ביום שנעשה בו נס הוא דאורייתא, ולכן חנוכה ופורים הם מצוות עשה מן התורה, רק שאיזה דבר לעשות לזכר הנס זהו מדרבנן, אמנם אמירת ההלל היא עיקר המצווה מדאורייתא כיון שיצאנו ממות לחיים חייבים לומר שירה בפה דווקא, ואם אינו אומר כראוי עובר על מצוות עשה דאורייתא יעריש.

5 ראה (א"ח סימן קכו ס"א). בספר הלכות קטנות (למהר"י אהני ח"ב סימן קכג, מובא במאה"ט ס"ק) שאם לא נזכרו הציבור עד לאחר גמר התפילה וכבר נתפזרו והלכו לדרסם, אין צריך לטרוח ולאספם כדי שיחזרו הש"ץ התפילה, אלא יסמכו על חזרת הש"ץ של התפילה הסמוכה כעין תשלומין, אך בכך חייבים (סק"ב) מפקפק על דבריו ומכריע שאם אפשר תקבצו ויאמר שוב החזרה.

6 ראה בשו"ת רבבות אפרים (חלק ח סימן סח, וחלק ה סימן עב) ובשו"ת שבט הקהתי (חלק ו סימן מא), שאם כל הקהל לא העירו על הטעות, מוכח שלא טעה.

אח אהב בקריאת המגילה, אמנם לא כתב עם כשחזרו יברך שנית, ועיין בשו"ת שבת הלוי (חלק ו סימן סב) מה שהאריך לבאר את שיטות הראשונים, שלכל הראשונים אינו יוצא ידי חובת אמירת ההלל אם דילג תיבה אחת, אלא שכתב שלענין ברכה אף שלא יצא מכל מקום לא יחזור ויברך, מכיון שמברך 'לקרא' חלה הברכה על פסוקי ההלל שאמר בראשונה אלא שלא קיים את המצווה כתקנת חז"ל וצריך לחזור ולומר שוב, אבל מאחר שחלה הברכה הראשונה על ההלל הראשון לא תקנו לברך פעמים עיי"ש. וראה בשו"ת חתם סופר (יורה דעה

1 שני טעמים נאמרו בפוסקים בטעם המנהג. א. משום היכר שלא יהנה מאור הנרות. ב. משום שהוא כמו יום טוב, ולכן בשעת קיום המצווה נהגו שלא לעשות מלאכות כמו ביום טוב. וכתב בשו"ת בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן ט) מביא בשם הגרי"מ משום שהוא כיו"ט לא עדיף מיו"ט שמתורב בבישול וכו', וכן כתב הגר"ש ואונ"ו (קובץ מבית לוי קובץ י עמ' 14) שמלאכות המטבח מתורות אלא שראוי להימנע משטיפת הרצפה, ולענין שטיפת כלים במטבח תלוי לפי ענין הטהרה. וכן כתבו הרבה פוסקים שכן הוא המנהג שאין אסורות בבישול ואפייה. אמנם בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן ט) מביא בשם הגרי"מ פירוש שמנהג ירושלים לאסור כל מלאכה ואפילו בישול ואפייה בחצי שעה שהנרות דולקות, וכן נהגו בבית הגרש"ז ואירעבאך שלא לעשות גם כתיבה ובישול, אמנם בטיגון הסופגניות שאוכלים באותה שעה הקילו לפעמים (הליכות שלמה תשרי פ"ט אורות הלכה ע"ה 14). וראה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סי' פ

סדר הדלקה דרך ימין - החילוק שבין להתחיל בצד ימין ובין שהקביעות בצד ימין

לדברי הלכות לעולם הנוגעה היא לצד שמאל, ולכן גם לגבי כיווני נענועי הלוח פסק (סימן תרעו סעיף ה) שיש להתחיל בצד צפון שהוא שמאל המתפלל, וכן הורה לכהנים (סימן קכח סעיף ז) שכאשר הם מסובבים עצמם מן ההיכל אל הציבור ומן הציבור אל ההיכל, יעשו זאת תמיד דרך צד שמאל.

אבל הט"ז הגם שסבר (סימן תרעו ס"ק ו) לעיקר כבני אוסטריה שיש להדליק את החנוכיה מצד ימין ולפנות לצד שמאל, זה משום שיש להתחיל בצד ימין החשוב, ולא משום שכל תנועה נעשית בצד שמאל, ולכן לגבי הנענועים כתב הט"ז (סימן תרנא ס"ק ג) שיש להתחיל מצד ימין לצד שמאל, וכן בסיוכו הוהנינו פסק (סימן קכח ס"ק יא) שיש לעשות מן הימין אל השמאל ודלא כהלבוש.

מחלוקת זו בביתא מאמר כל פניה שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין עתיקת יומין היא, הרמ"ע מפאנו ובית מדרשו כתבו בנידון שני קונטרסים להצדיק את מנהג בני אוסטריה, האחד בשם "סימן ה' רוממה", והשני "ימין ה' עושה חיל", וכנגדם נכתב הקונטרס 'פירוש דרך ימין' על ידי רבי יוסף סאמריה זצ"ל, אמנם רב חיים וויטאל (שער הכוונות, חוכה דרוש א; נגיד ומצוה עמוד כו); מעיד כי "האר"י נהג כמנהג בני ריינוס, וכפי שיתבאר לקמן.

וכבר האריך בזה בספר באר שבע (סוטה טו): וכתב: "יען שראיתי כי מקרוב עמדו קצת אנשים מחזיקים עצמם חכמים גדולים בעיניהם כמו סנהדרין גדולה, שחייב האדם לשמוע להם אפילו באזניים אל שם שהוא שמאל ועל שמאל שאלו ימין, והמצויא וברו מלבם לפרש ה' הלא על פנות שאתה פונה לא יהיו אלא לדרך ימין דהיינו מצד ימין, וכדבר שאנו בני ברית כותבים, שלא כדברי הראשונים ז"ל אשר מפיחים אנו חיים". וכתב שאין לשנות מנהג הפוסקים הראשונים שכתבו כולם להתחיל מצד שמאל כדי לפנות לצד ימין, והם מהר"ם מרוטנבורג, תרומת הדשן, מהר"ל, מהר"ק, השו"ע וצ"א. [ראו לעצין כי הבאר שבע על התלמיד בעל הלבוש, והוא שכתב כאן בנחרצות לפסוק כדעת בני ריינוס, ולא הביא כלל את דעת רבו הלבוש].

מדליקים תחילה - את הנר שבטפח הסמוך לפתח כי בו מתקיים עיקר החיוב

בתרומת הדשן (סימן קו) הוסיף לבאר את מנהג בני אוסטריה מכיון נוסף, שבזמן הזה מדליקים בתוך הבית, ונהגו להדליק בפתח של בית החורף (-חור) בעל קירות עבים לשמירת חום ההסקה, ובשל החום הוא היה חור מרכזי בבית), ומחמת שנהגו הנשים להתקטש בבית החורף סברו חלק מן החכמים שאין לקבוע בו מוזהו (כמבואר בשו"ת מהר"ל סימנים מ, צד), וכשאין מוזהו יש להדליק את החנוכיה בצד ימין של הפתח, והם נהגו להדליק בתוך חלל הפתח כשהחנוכיה נמשכת מהקצה של המשקוף הימני אל עבר המשקוף השמאלי, ומאחר ויש דין להדליק בטפח הסמוך לפתח, את הנר הראשון שבו מקיימים את עיקר החיוב להדליק נר אחד, יש להדליק בטפח הסמוך לפתח, ונמצא שמתחיל להדליק את החנוכיה מצד ימין, ובהכרח ממשך משם לצד שמאל.

וכתב התרומת הדשן, שבני אוסטריה סברו שדבריהם עולים גם בדעת מהר"ם מרוטנבורג, שכל מה שכתב הפתח את הנר, שישמאל תחילה, היה לפי שבאצו כן הייתה מוזהו ברובת והניחו את החנוכיה בחלל הפתח מן המשקוף השמאלי אל עבר המשקוף הימני, ונמצא שהנר הסמוך לפתח שממנו מתחיל להדליק הוא הנר השמאלי, וממילא המשך ההדלקה הוא בדרך של פניה אל הימין.

אין שנתן טעם מצד שיש לפנות לצד ימין, נצרך לאופן בן חלל הפתח עבה ביותר, שאם גם כאשר אין מוזהו בפתח, ניתן להניח את כל החנוכיה לאורכה בעובי של חלל פתח צמוד למשקוף הימני, ובוה כל הנרות עומדות בשווה בטפח הסמוך לפתח, ויש לו להדליק מן הנר השמאלי כדי לקיים את הדין שיש לפנות מן השמאל אל הימין, ובוה גם בני אוסטריה מודים שכן יש לעשות.

הט"ז (סימן תרעו ס"ק ו) ביאר שלדברי תרומת הדשן אין מחלוקת בין בני ריינוס ובין אוסטריה, והכל תלוי האם יש מוזהו בפתח החדר בו מניחים את החנוכיה, אמנם תלמיד תרומת הדשן בספרו לקט יושר (הלכות חנוכה קנא ס"ק ו) העיד כי אצל רבו לא הייתה מוזהו בפתח החדר ואפ"ל הכי הניח את החנוכיה בצד ימין הכניסה, ואם היה מקפיד להתחיל מהטפח הסמוך אל הפתח היה צריך כבני אוסטריה להדליק מן הנר השמאלי, אבל אלו הדליק מהנר הימני אל השמאל, וכתב בלקט היושר שהוא נהג בעצמו מנהג בני ריינוס, ומבואר שבני ריינוס סברו שאין הקפדה להדליק תחילה את הנר שצמוד למשקוף כדי לקיים בו את עיקר מצוות ההדלקה, ותמיד יש להדליק את הנר השמאלי כדי לקיים בו את הפניה לצד ימין, וכן מבואר במהרה"ל (סימן מ) ובמהר"ק (שורש שג) שלדעת מהר"ם מרוטנבורג אין מתחייבים בטפח הסמוך אל הפתח, ויש לעולם מדליקים מצד שמאל אל הימין.

[ובאמת שלולא מה שכתב תלמידי הליקוטי יושר שרבו נהג כדרך בני ריינוס, היה אפשר לסבור שהוא לא הדליק בתוך החלל של הפתח, אלא בקיר שנמשך מהמשקוף הימני אל תוך הבית, (וכן קצת משמע מלשונו שם), ואז הוא השמאלי ביותר הוא שעומד בטפח הסמוך אל הפתח, ונמצא קיים שני הדברים יחד, גם הדליק בטפח הסמוך אל הפתח וגם התחיל מצד שמאל, אבל בהדיא ביאר הלקט יושר שרבו נהג בעצמו את כבני ריינוס, ומוכח שלא הדליק בדרך זו. וגם בלאו הכי יש לעיין מדוע לא כתב תרומת הדשן שהפסק' מהדין לפנות לצד ימין, שיש להדליק על הקיר הנמשך מן המשקוף אל תוך הבית ולא בתוך חלל הפתח, והרי באופן זה מתקיימים גם הדלקה מצד שמאל אל הימין וגם הדלקה בטפח הסמוך אל הפתח].

מדליקים תחילה את הנר החדש כדי לברך על את הנס שהתווסף

באבודרהם (הלכות חנוכה) כתב בשם רבינו יונה שבליהו הראשון יברך את כל שלושת הברכות על הנר קודם ההדלקה, אבל מהלילה שני והלאה יברך את הברכה על מצוות ההדלקה על הדלקת הנר הראשון שהוא עיקר המצווה, ואת ברכת 'על הניסים' על הדלקת הנר הנוסף המורה על ההוספה בימי הגס. וכן כתב רבינו ירוחם (דף ס' אור ב) בשם רבינו יונה, אך העיר שלא ראה למי שנהג כן. ואכן בשו"ת מהר"ק (שורש קפג) כתב כי הוא מקובל מרבותיו כי למה שכתב מהר"ם מרוטנבורג שיש להדליק משמאל לימין, אם יקבע את הנר של היום הראשון בצד שמאל של החנוכיה, ושוב יוסיף נר מימין לנו זה, כדי לקיים את הדין שיש להדליק משמאל לימין יצטרך להדליק כל יום את הנר השמאלי תחילה, ונמצא כל ימי החנוכה מברך עליו, אבל הנהו הוא לומר את הברכות כולם על הנר הנוסף המורה על תוספת הגס, ולכן יניח את הנר הראשון מצד ימין של החנוכיה, וכל יום יוסיף נר נוסף מצד שמאל ויתחיל להדליק ממנו ועליו יברך, כי הנר החדש הוא שמורה על תוספת הגס שבימי זה. והובאו דבריו הלכה בבית יוסף (סימן תרעו) ובשו"ע (שם סעיף ה), ולזה הוספתי בדרכי משה (שם) לדינא.

דין טפח הסמוך לפתח - במדליקים בתוך הבית

במהר"ל (סימן מ) כתב שכל דיני הוהכות שיש בחוץ יש גם בהדלקה בפנים, ובכלל זה גם המצוה להדליק בטפח הסמוך אל הפתח, וכן מוכח דעת תרומת הדשן (סימן קו), אבל מהר"א מפראג (הובאו בדברי ברדכי משה סימן תרנא א) כתב ששואח וכל הטעם כדי ששדע בעיני הבית זו הדלקה את הנר, הרי במדליק בתוך ביתו אין חשש טעות, וכן כתב במרדכי (שבת סימן רסו) לגבי כמה דינים הנוגעים בחוץ שאינם נוהגים במדליקים בתוך הבית, וכגון שמורת להדליק גם למעלה מעשרה טפחים, ולהדליק גם אחרים שכתב למהלך רגל מן השוק.

וכבר כן הרשב"א (שבת בא): שכתבארה לפי הטעם שצריכים להדליק בטפח הסמוך לפתח מפני החשד, הרי כאשר מדליקים בתוך הבית כל בני הבית יודעים שהוא הדליק ואין צריך להדליק דווקא בטפח הסמוך אל הפתח. אך כתב שרבי מאיר אשכנזי ז"ל היה מקפיד גם בתוך הבית להדליק דווקא בטפח הסמוך לפתח. אך פסק הרמב"א (סימן תרנא סעיף ז) שמעיקר הדין במדליקים בתוך הבית אין שייך דין טפח הסמוך לפתח, וסיים שכתב נהגו להקפיד בדבר ואין לשנות.

אופן קיום דין טפח הסמוך לפתח - בהדלקה תחילה

התרומת הדשן (סימן קו) בביאורו את טעם בני אוסטריה כתב שיש להדליק תחילה את הנר הסמוך אל הפתח, וכיון שלא היה להם מזוזות בחדר בית החורף והחנוכיה הייתה מונחת בחלל הפתח בצד ימין, כדי לקיים דין טפח הסמוך אל הפתח הדליקו תחילה את הנר הימני ביותר הסמוך לפתח, ושוב הדליקו כל שאר הנרות לצד השמאלי.

גם לדעת רבינו יונה שמדליק בכל יום תחילה את הנר העיקרי ומברך עליו שתי ברכות, ורק אחר כך מדליק את הנר הנוסף לאותו היום, הרי אפשר לקבוע את הנר העיקרי בטפח הסמוך אל הפתח, ואפ"י אם מדליק משמאל לימין כדעת מהר"ם מרוטנבורג הרי ניתן להניח את החנוכיה באופן שהצד השמאלי של החנוכיה צמוד לפתח, וידליק תחילה נר זה, ושוב מוסיף להדליק כל יום נר נוסף לצד ימין. אבל לפי מהר"ק שכל יום מורחב מהנר הקודם כדי להדליק נר אחר מתוך הנרות שבחנוכיה, לא ניתן להתחיל להדליק כל יום מהנר הסמוך לפתח.

אופן קיום דין טפח הסמוך לפתח - במה שכל לילה דולק גם בטפח הסמוך לפתח

אמנם גם לדעת מהר"ק והכרעת השו"ע, עדיין אפשר שיש חיוב להצמיד את הצד הימני של החנוכיה לפתח, ואז ידליק תחילה את הנר הימני, ושוב כל יום יוסיף עוד נר מצד ימין לצד שמאל, ויברך עליו, ואפ"י שלא ידליק תחילה ויברך על הנר שבטפח הסמוך לפתח, הרי לכל הפחות הנר האחרון שידליק יהיה תמיד בטפח הסמוך לפתח, אבל אם יניח את הצד השמאלי של החנוכיה צמוד לפתח, הרי כדי לברך על הנר הנוסף כל יום וגם לפנות בהדלקה מצד שמאל לצד ימין, יהיה חיוב להדליק תחילה מצד ימין של החנוכיה, ואז רק ביום האחרון ידליק בטפח הסמוך לפתח בנר השמאלי ביותר של החנוכיה, וכדי להקטין המחלוקת ראוי לחוש שיש להצמיד את החנוכיה לצד שמאל של הפתח.

ואכן הט"ז (סימן תרעו ס"ק ו) שסבר שיש להדליק מצד ימין לצד שמאל (ובהפך מדעת מהר"ם מרוטנבורג) כתב שיש להניח את צד שמאל של החנוכיה בצמידות לטפח הסמוך לפתח, וידליק תחילה את הנר השמאלי ביותר, ומכאן יוסיף כל יום נר ימני וידלק ממנו לצד שמאל, ונמצא שאפ"י שאינו מתחיל כל לילה להדליק בנר הנמצא בטפח הסמוך לפתח, עכ"פ כל יום מדליק גם את הנר הסמוך לפתח.

אופן קיום דין טפח הסמוך לפתח - במניח בחלל הפתח

ונהג במרדכי (שבת סימן רסו) כתב בשם ספר התרומה (סימן רכח) שאת החנוכיה יש להדליק בטפח הסמוך לפתח, ואם מדליק בתוך החלל של הפתח ידליק בחצי השמאלי של הפתח, ומשמע שכל הצד השמאלי טוב להדלקה, ואין צריכים להקפיד להדליק דווקא בטפח הסמוך אל הפתח, וכן פסק בשו"ע (סימן תרעא סעיף ז): ואם הניחו בבלת עצמו, ויניחו מחציו של כניסה לצד שמאל, וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק לו) כי במגן אברהם (שם ס"ק ח) משמע שבמדליק בתוך חלל הפתח אין דין טפח הסמוך לפתח, ונראה הטעם משום שכל עיקר הטעם שצריך להניחה בטפח הסמוך לפתח היינו כדי שידעו שבעל הבית הדליק את הנרות, וא"כ כשהמורה כולה בחלל הפתח הרי זה ברור שהמורה שייכת לבית זה, אלא שצריך להניחה בחצי חלל השמאלי, כדינא דגרמא שמוזהו בימין ונר חנוכה משמאל, וכמו שביאר השאלות שבוה יהיה המדליק מסובב במצוות.

אבל בספר תרומת הדשן (סימן קו, והו"ד לעיל) מבואר שאפ"י מניח את החנוכיה בתוך חלל הפתח, צריך לקיים דין טפח הסמוך לפתח במה שידליק מהנר הקרוב לפתח, וגם הט"ז (סימן תרעא ס"ק ו) כתב דרובא להניח הנרות בצד השמאל בקצה האחרון סמוך לפתח, וכמו שהביא גם במשנה ברורה (שם) בשמו, ומבואר שגם במדליק בתוך חלל הפתח יש הלכה להדליק בטפח הסמוך לפתח, ונראה שהט"ז הבין שגם כוונת המרדכי רק לומר שיש לצמצם את החנוכיה שיהיה מחולקת בחלל השמאלי ולא בחלל הימני, ולא לומר שאין צורך להדליק בטפח הסמוך על הפתח.

וכן מבוארת דעת מהרש"ל (שו"ת סימן פה ס"ק ה) המטה משה (סימן תתקעט) והט"ז (סימן תרעו ס"ק ו) שכתב שהטוב ביותר להניח את אורך החנוכיה לעובי הפתח, וממה שלא כתבו שדין במה שניח את החנוכיה בתוך החלל השמאלי של הפתח, מבואר שגם בתוך חלל הפתח יש דין טפח הסמוך אל הפתח, וכן כתב במשנה ברורה (סימן תרעו ס"ק ט) שהטוב ביותר להדליק בדרך זו.

ומיהו חסרון אחר יש בוה שאינו יכול להדליק כאשר הוא ניצב בחלל הפתח בין המזוזה לנרות, כי במאחר שהנרות ניצבים ברוחב הפתח, הלא עליו לצאת מחלל הפתח כדי להדליקם, וא"כ אינו מסובב במצוות בשעת ההדלקה עצמה. ומ"מ בשעת הדלקת הנר הראשון יכול להיות בין המזוזה למנורה, ושואף יש לבאר את ההקפדה להדליק גם בתוך הבית בטפח הסמוך אל הפתח השמאלי במה שכתבו המקובלים (ראו: סדור האר"י 'קול יעקב' הקדמה לחנוכה) שיש עוד ענין להסמיך את הנרות לצד השמאלי של הפתח, והיינו למשקוף השמאלי, כי מאחר שבר תנוכה הוא אבוד ואינו מקובל בצד שמאל, על כל ראו שיהיה סמוך להוד, הוא המשקוף ששבד שמאל המורה על בחינת הוד, ומהו אנו זוכים לתקן בחינת הוד ששם היה בחינת החורבן, כי הוהוד נהפך לדוה, והודי נהפך עלי למשחית, ועל ידי נ"ר חנוכה, הוא בחינת נ"ר המצטרף לפ"ח השמן, נזכה להרמת קר"ן משיח צדקנו בבי"א (ראו: בני יששכר כסלו-טבת ס"ק ק"ג ד"ה ונהג כבר).

הכרעת האחרונים

כדעת התרומת הדשן בדעת בני אוסטריה שיש להדליק ולברך על הנר שסמוך אל הפתח אפ"י שבוה מפסיקים את הדין לפנות אל הימין כדעת מהר"ם מרוטנבורג, כן תפסו לעיקר מהרש"ל (שו"ת סימן פה ס"ק ה) ה"ב"ח (סימן תרעו) וביאור הגר"א (שם סעיף ה), והובאו דבריהם במגן אברהם (שם ס"ד ק). אך כתב מהרש"ל כי כדי לקיים גם דין פניה אל הימין, יש להניח את החנוכיה לאורכה בעובי הפתח ובוה יהיו כל הנרות בטפח הסמוך אל הפתח, וכתב תלמידו במטה משה (סימן תתקעט) שבוה הורה לו בידו שאין כוונתו שהנרות יצאו אל תוך חלל החדר, שהרי בוה לא יהיו בטפח הסמוך לפתח, רק שיכניס את כל הנרות בתוך עובי הפתח.

וכדעת הלבוש (שם) והט"ז (שם) הרמ"ע מפאנו (שם) וסיעתם, כן נהג בעצמו הפרי מגדים (משבצות סימן תרעו ס"ק ו), וכן בספר ברך חיים (סימן קפד). במשנ"ב (שם ס"ט ט), ובביאור הלכה שם ד"ה כדי לפנות) הביא את כל השיטות, וכתב להלכה שדעביד כמר עביד ועדיד כמר עביד, וכתב שאין נפק"מ בכלל זה רק להידור מצווה ובכל אופן יצא ידי חובתו, אך כתב שמה טוב ונכון אם יוכל לסדר את החנוכיה לאורכה בעובי הפתח והיינו כמבואר מהרש"ל שכדי לקיים גם את דין טפח הסמוך לפתח וגם את הדין לפנות לצד ימין, אם יש לו חנוכיה קצרה ופתח עבה, יכול להניח את אורך החנוכיה לעובי הפתח, ובוה יקיים שני הדינים יחדיו.

ומחמת שאין מצוי פתח העבה דיו כדי להדליק בו את החנוכיה לאורכה, מנהג רוב העולם להחזיק בהכרעת השו"ע להעדיף את הדין לפנות לצד ימין על פני הדלקה בטפח הסמוך אל הפתח, וכדעת מהר"ם מרוטנבורג שיש לפנות מצד שמאל לצד ימין, ולא כדעת הלבוש והט"ז, וכדעת מהר"ק שיש לברך כל לילה על הנר הנוסף, ולא להעדיף לברך על הנר שהוא עיקר החיוב.

הנהגה, הדלקה, וטפח הסמוך לפתח - שיטת האר"י

נבאר לעיל כי בשו"ע שפסק כמהר"ק לא מפורש האם יש להקפיד להניח את החנוכיה באופן שכל יום ידליק גם את הנר שסמוך לפתח, אמנם הדברים מפורשים בכתבי האר"י (פרי עץ חיים חנוכה פרק ד, ספר נגיד ומצוה עמוד כו): שתפס עיקר לדינא כדעת מהר"ק והשו"ע, ואפ"י הכי מפורש דקדוק לכתוב שסדר ההדלקה אינו באופן שצריכים להקפיד להצמיד את צד שמאל של החנוכיה לפתח, כדי שביום הראשון ידליק ממש טפח הסמוך על הפתח, ובשאר כל הימים לכל הפחות ידליק את הנר האחרון בטפח הסמוך אל הפתח, אך כתב בהדיא שביום הראשון מדליק בנר הרחוק ביותר

נורות מהבהבים ליד הנר חנוכה בקומה גבוהה - 'אמלתרא' בנר חנוכה

אצילנו בשכונה, באחד הבנינים, בקומה שישית, מסביב לחלון שמדליקים שם כל החנוכיות, יש נורות צבעוניים המבהבים משך כל זמן הדלקת הנרות. לילה אחד הגר שם לסיבת הדבר, והוא עונה לי בפשיטות זה אמלתרא ומטרתו להכשיר את ההדלקה. מכיוון שלא שמעתי אף פעם על כיוון כזה, התבוננתי בגמרא ובפוסקים לראות האם זה מועיל או לא.

תשובה: בגמרא (עירובין א.) כתוב לגבי קורה למעלה מעשרים שפסולה, שאם יש לה אמלתרא [דבר הכולט שמושך את העין] אפי' גבוהה יותר מעשרים אמה אינו צריך למעט. וכך נפסק בשו"ע (סימן שס"ד).

כידוע בגמרא יש שלשה דברים האסורים למעלה מעשרים משום דלא שטא בה עינא, סוכה, קורה, ונר חנוכה וכמבואר במסכת שבת (כ"ב). עוד בגמ' סוכה דף ב' ע"ב שאם הקירות מגיעות לסכך שלטא בה עינא והסוכה כשירה [לפי הדעה שפסול משום דלא שטא בה עינא]. תוספות שם כתבו שלמרות שמועיל בסוכה לא יועיל לגבי חנוכה וז"ל "וכיון דפנתו מגיעות לסכך מיעילט שלטא ביה עינא. ולא דמי לנר חנוכה וקורת מבוי דלא חשיב היכר למעלה מעשרים אע"פ שהקורה על גבי תכלים דהתם קורה טפח לא שלטא בה עינא כמו בסוכה דרחבה טובא" עכ"ל.

ובטור (סימן תרע"א) הביא דעת רבינו יואל שדוקא כשמיניחה בחוץ, אבל כשמיניחה בבית אפילו למעלה מעשרים אמה דומיא דסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך שלטא בה עינא, והטור חולק עליו וע"ע בב"י מה שדן בזה. ובט"ז האריך לבאר טעם האיסור, ובסוף מסיים עם טעם חדש למה לא מועיל כשדפנות מגיעות עד לנר חנוכה וז"ל ותו נלע"ד דלא מסתבר כאן להכשיר בנר ע"י הדפנות כי עיקר מצות הנר חנוכה היא בצאת הכוכבים כמ"ש המרדכי וכל שהוא גבוה למעלה מ"א אמה אין העין הולך שם דרך הדפנות כי גם הדפנות עצמן אינם נראים בלילה ואור הנר ממלא את אפי' שולט שם כנ"ל כיון עכ"ל.

ולגבי אמלתרא יש לדון האם לפי טעם זה של הט"ז יועיל בלילה, די"ל שאפילו אם אור קטן אינו ניכר בלילה אך בנרות המבהבים ודאי ניכר אפילו בלילה ואילו עיורו.

ומצאנו שיש כמה אחרונים שדנו בעניין: בהלכות שלמה (פ"ד אות ז) בשם הגרש"א שלא מועיל מעל עשרים אמה אפילו אם מדליק בכותל מצויר, מכיון שכלל הנר חניכה הוא בעצם אמלתרא ועם כל זה אמרו ח"ל שאינו יוצא. וכמו כן בשבות יצחק (הלכות חנוכה עמוד יא) מביא מהגר"ש א"א, שלנר חנוכה לא מהני אמלתרא מכיון שנרות חנוכה עצמם הם כמו אמלתרא ואע"פ כ"א יצא.

ובספר חשוף חמד מהגר"י זילברשטיין כתב ששאל לחמיו הגריש"א למה באמת נרות חנוכה לא מועילות בתור אמלתרא, והשיב הגריש"א שלמא דקיימ"ל שאסור להשתמש לאורה, א"כ פשוט שאם הדליק נר לצורכו ורוצה לצאת בו ג' י"ח שאינו יוצא בזה, וא"כ כשמדליק הנר גם אמלתרא שישמש את העין, הרי צריך את הנר גם לצרכו כדי להכשיר את הנר, ואף שצורך שלו הוא צורך קיום מצוה, מ"מ כבר נזכר בזה צורך אחר מלבד הדלקה לשם מצוה, והרי"ז כלצרכו ולצרכה. ולפי טעם זה כתב הגרי"ז, שיועיל לשים נורות צבעוניות מסביב לחלון בתור אמלתרא מכיון שאין משתמשים עם הנרות לשם זה.

עוד כתבו הפוסקים טעם הדבר שלא יועיל אמלתרא בנר חנוכה, די"ל דשאני מקורה שלא צריך אלא היכר והיכיר יש מעל עשרים, יושאל נרות חנוכה שצריך פרוסומי ניסא, וכדי לגלות הנס, צריך להניחו במקום שכולם רואים, ולא סגי בלמעלה מעשרים.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן ע"ב) פסק, שלמעשה בומננו אם רוצה את הפרסומי ניסא של העוברים ושבים והוא גר בקומה גבוהה יניח בחלון מג' טעמים 1. שהרי לבני ביתו הוא וודאי יוצא כי הם בתוך העיניים 2. כ' בפמ"ג (סימן תע"א משב"ז סק"ג) שידליק בחלון אפילו למעלה מכ' שהרי יש קצת היכר עי"ש. 3. השכנים הגרים מולו מכמה צדדים יכולים להסתכל.

העולה לדינא:

מעיקר הדין יכול להדליק ולברך אפילו בחלון גבוהה, ו'אמלתרא', לפי רוב הפוסקים לא מעלה ולא מוריד, אך הרוצה להחמיר ולהשים נורות חזקים לאמלתרא יש לו על מי לסמוך.

ראובן ראה את פניו של שמעון ידידו, והנה אינם כתמול שלשום. מהו העניין שרובץ עליך? שאל ראובן, 'אני חייב שלשים אלף שקלים ללוי וכבר הגיע זמן הפירעון ואין בידי פרוטה לפרוטה. ראובן הושיט ידו לכיס חליפתו ושלף משם כממטה קסם חבילת מזומנים והושיט אותה לשמעון, תוך כדי שהוא מציץ בספר את השטרות ויש בהם מלא הסכום. 'כשיהיה לך תחזיר ל'י הפטיר בחיך אדיר. שמעון לא התמהמה ורץ מיד ללוי שלם את חובו, לוי קיבל את חבילת המזומנים בשתיקה לא אמר דבר. ויהי למחרת למקשר לוי לשמעון וטוען בספר את חבילת השטרות והיה חסר בו שטר של 200 ₪, לוי הנוכח לא ידע את נפשו, 'איני יודע מה לאומר לך, יתכן שאתה צודק, אולם מצד שני הרי ראובן שמסר לי את החבילה אמר בספר את הכסף, ואולי הוא ספר כראוי ואתה טעית בספירתך. שמעון פנה לדיין לברר מה דינו, האם חייב לשלם, או שמא מכה הספק הרי הוא פטור:

תשובה: בכל חיוב כשהמלווה טוען ברי שהלוה חייב לו, והלווה טוען איני יודע, יש לחלק מה הם טענות הלוה: אם הלוה טוען איני יודע אם נתחייבתי, האי הוא פטור, ואם טוען איני יודע אם פרעתוך חייב (ח"מ סימן ע"ה ט"ו).

ואף שלחלה קיימא לן דברי ושמא ברי לאו ברי עדיף ואין מוציאים מהמוחזק, מכל מקום, ביאר הפוסקים שכיון שכאן הלוה מודה שהיה חייב בתחילה ויש לו חזקת חיוב, אינו נפטר מחיובו עד שיהיה ברור לו ששלם כל חובו, ולכן גם בנידונינו אם היה הלווה סופר את הכסף והיה יכול לטעון בוודאות שלא חסר כלום מסכום החוב, היה נשבע ונפטר מלשלם, אולם כיוון שהלווה לא ספר מראש ואינו יכול לטעון ברי, לכאורה נראה שבגדו איני יודע אם פרעתוך, וחייב לשלם.

אולם כשנעניין בדברי הפוסקים נראה שאין הדברים פשוטים. דהנה הט"ז (סוף סימן ע"ה) כתב תשובה בדבר מעשה שהיה בימיו, שלמחרת הפירעון טען התובע שמצא מטבע אחת מיופת והתובע טען אולי אין המטבע הזאת מאלו שנתתי לך, ונחלקו הדיינים דאו אם להחשיב את טענת הלוה כאיני יודע אם פרעתוך או כאיני יודע אם נתחייבתי. והט"ז הכריע שפטור, ונימק זאת הט"ז דכאן כבר יש חזקת פטור. לאחר ששילם לו ומכחינתם נפרע כבר החוב, ועכשיו כשטוען שהייתה מטבע מיופת הרי זה כאיני יודע אם נתחייבתי, ומשמע מהראיות שהביא הט"ז שגם כשלא בדק המלוה בשעת הפירעון את המעות פטור הלוה מחייב, טעמא, והש"ך חולק (סימן רלב סקט"ו).

והנה, התומים הביא ראה הט"ז מדברי הרשב"א (גיטין ד). שכתב שאם הקנה אדם חוב במעמד שלשתן (המלוה הלוה והמקבל) ולאחר מכן כשכבא המקבל לגבות מהלוה, טען הלוה שהייתה טעות בחשבון ואינו חייב כלום, ופסק הרשב"א שהנזון יכול לומר למקבל החוב שקבל אותו כתשלום, שלא יודע לו שיש כאן טעות בחשבון ונפטר מתשלום נוסף, הרי לפנינו שלאחר שכבר שילם אף אם יתכן שהיתה טעות, כיון שהוא ספר כראוי יודע הרי זה כאיני יודע אם נתחייבתי ופטור.

אך הקצה"ח (סק"ו) דחה את ראיית התומים דלא קרב זה אל זה, דשם בנידון הרשב"א מדובר שעשו חשבון, וחזקה שאדם מדקדק בחשבון, ומטעם זה פסק הרשב"א את דינו, אבל בנידון של ספק מטבע מזומנים, הרי כאינו יודע אם פרעתוך חייב.

אמנם הנתיה"מ (סי' ק"ה) יצא להגנת התומים שראייתו נכונה. שכשם שאדם מדקדק בחשבון כך גם כן מדקדק לבדוק את המטבע אם היא מזויפת או טובה, ויש חזקה שדיקדק בבדיקתו ואינו נאמן לטעון כעת שמצא אותה מזויפת, אמנם הקצה"ח במשבוש השיב לנתיבות, שלבדוק אם המטבע מזויפת צריך לכן בקיאות מיוחדת להבחין ביופיים, ולכן גם אם בדק יכול לטעון שלא הבחין ביופי מפני שאינו מומחה, ואינו דומה לטעות שבחשבון שאותו יודע אם נתחייבתי ופטור.

עד כאן הבאנו את מחלוקת הפוסקים בעניין מטבע מזויפת, ועתה נחזי אנו בנידון דידן, שכאן שהספק הוא בספירת השטרות אין זה דומה למטבע מזויפת, שהרי בזה כל אדם יכול לדקדק, ולכן גם הקצה"ח יודה בעניינו שאילו היה סופר המלוה במקום את הכסף, שפטור משום שחזקה שדקדק בחשבון ואינו יכול לומר לאחר זמן טעיתי, וכן לדעת הט"ז יהיה פטור מטעמו הוא שכבר הייתה כאן חזקת פירעון, ורק הש"ך שחולק על הט"ז יסבור שחייב משום שהוא בגדר אינו יודע אם פרעתוך.

אבל במקרה שלפנינו, כיון שלא ספר המלוה את הכסף מיד, לא שייך לומר חזקה שאדם מדקדק בחשבון, שהרי ראוי שלא דקדק, ולכן הנתיה"מ מודה בזה שחייב, אך לדעת הט"ז הוא פטור בכל גווניו, כיון, שלחק המלוה את המעות כשתמא נחשב כבר כשפירעון, ודקטינן שהסכים לקבלם אומלל אם חסרים.

העולה לדינא:

אם ספר המלוה את הכסף מיד ולאחר באותו מעמד טען שחסר ממנו חייב הלוה להוסיף. ואם במעמד הפירעון טען שיש בו מילוא הסכים, ולאחר מכן טען שספר שוב בביתו ומצא שחסר, לרוב הפוסקים פטור. ואם לא ספר מיד רק לאחר מכן ספר, נחלקו הפוסקים בכך ויכול לומר קים לי כהט"ז שפטור. ולכ"ע אם טען הלוה ברי שהוא עצמו ספר מוקדם ולא היה חסר פטור.

מכתלי בית ההוראה תשובה ממורינו הרב שליט"א

המשך מעמ' ב'

מן הפתח, ורק ביום האחרון מדליק את הנר השמיני בטפח הסמוך לפתח, וניכר שדוקא כן, או כדי ללמד שאין מעבכ הדליק ממש בטפח הסמוך אל הפתח, והעיקר שכלי החנוכה יהיה בתוך הטפח הסמוך לפתח, או כדי ללמד שכן ראוי להדליק שרק ביום האחרון יתחיל בטפח הסמוך אל הפתח, ולהדלקה זו יש להניח את החנוכה בתוך חלל הפתח בצמוד למשקוף השמאלי ולהדליק מחוץ לבית ופניו אל תוך הבית, או להניח את החנוכה בצמוד לכותל הבית הפנימי כאשר הצד השמאלי של החנוכה נמשך עד למשקוף השמאלי.

וכיון שהטעם על פי הגולה להדליק בטפח הסמוך אל הפתח כדי שנדע שבעל הבית זה הדליק חנוכה זו, ובמדליק בתוך הבית שלא שייך טעם זה שהיה ברור שאין אדם חסר שהדליק, בוודאי הטעם אינו על פי גולה ר"ע פי סוד, לכן מסתבר מאוד שהגם שלפי הגולה דעת הפוסקים רבים שאין די במה שהחנוכה צמוד לטפח הסמוך אל הפתח, וצריכים שההדלקה עצמה תהיה בטפח הסמוך אל הפתח, כיון שבהדלקה שבתוך הבית אין טעם דין טפח הסמוך אך הפתח על פי הגולה ר"ע על פי הנסתר, נראה שהדקדוק הוא לעשות תשובה בארז"ל.

מנהג המדליקים בפתח רשות הרבים

נתבאר כי כדי לקיים את מנהג הארז"ל באופן מדויק, יש להדליק או בחלל הפתח כאשר צידה השמאלי של החנוכה צמוד למשקוף השמאלי, או בפנים הבית כאשר החנוכה מושוכה על הקיר הפנימי כצידה השמאלי צמוד למשקוף השמאלי, אבל המדליקים בפתח רשות הרבים לפרסם את הנס כעיקר הדין, בדרך כלל אינם יכולים להדליק בחלל הכניסה אל הבניין, ובוודאי אינם

כיצד נקבע שמקומו של הנר שהוא עיקר החיוב דווקא במקום בו הוא דלק ביום הראשון, ונראה שיש לכל נר מקום קבוע].

הלכה:

- א. בפתח שיש בו מזווה בימים מדליקים בצד שמאל כדי שיהיה המדליק מסובב במצווה, אבל כשאין מזווה מדליקים בצד ימין. ב. הכרעת השו"ע והרמ"א שיש להדליק מצד שמאל לצד ימין, ושיש להדליק ולברך על הנר החדש המורה על תוספת הנס, וכדי לקיים זאת יש להניח ביום הראשון את הנר בצד ימין ומכאן והלאה להוסיף כל יום נר לשמאלו ולהדליק מהנר החדש לעבר הנר הימני ביותר. אמנם יש שנהגו כדעת מהרש"ל שיש להדליק תמיד את הנר העומד בטפח הסמוך אל הפתח. ודעת הלבנוש והט"ז להדליק מצד ימין לצד שמאל. וכתב המשנ"ב דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ולכן כל אחד ינהג במנהג אבותיו. ג. הארז"ל נהג כדעת השו"ע והרמ"א והוסיף על כך שהתחיל את הדלקת הנר הראשון מן הצד הרחוק ביותר מהטפח הסמוך אל הפתח, ורק ביום השמיני הדליק בטפח הסמוך אל הפתח, ויש להסתפק האם כוונתו להורות שדי במה שגוף החנוכה בטפח הסמוך לפתח, או שכך יש להדליק על פי סוד, וכדי להדליק בדרך זו יש להדליק או בכותל הסמוך אל המשקוף השמאלי מצד הפנימי של הבית, או לעמוד מחוץ לפתח הבית ולהדליק את החנוכה בתוך חלל הפתח. ד. המדליקים בחלל החלון אינם צריכים להקפיד להדליק בטפח הסמוך אל הפתח, ולכן לכולי עלמא יש להדליק השמאלי לימין, ונחלקו הפוסקים האם צריכים להדליק בצד ימין של החלון מבפנים, או מצד ימין של כניסת האור והאירי מחלון אל הבית והוא יצא השמאל של החלון מכיון הבית, ויש שכתבו שכלל אין דין ימין ושמאל בחלון, ושלכן יש להדליק במרכז החלון שכן הוא דרך כבוד המצווה, וכל אחד יעשה כמנהג רבותיו.

יכולים להדליק בתוך הבית, שהרי כל כוונתם לפרסם הנס בחוץ, והמנהג הרווח הוא להצמיד את צידה הימני של החנוכה למשקוף השמאלי, להוסיף כל יום נר נוסף לצד שמאל ולהדליק ממנו אל עבר הנר הימני הצמוד אל המשקוף, ובהו מדליק כל יום גם בטפח הסמוך אל הפתח.

הזאת החנוכה כדי להדליק בכל יום בטפח הסמוך אל הפתח

נתבאר לעיל דעת תרומת הדשן מהרש"ל מטה משה הב"ח והגר"א שיש להדליק את הנר הראשון בטפח הסמוך אל הפתח, ולעומת זאת נתבאר דעת מהר"ם מרוטנבורג מהר"ל ובני ריינוס והכרעת השו"ע והרמ"א שיש להקפיד להדליק משמאל לימין, אפי' שמחמת זה צריכים להדליק מנר שאינו סמוך אל הפתח.

ולכאורה יש עצה לקיים דברי כל הפוסקים עם יחד, על ידי שיזיז מעט את המנורה בכל יום, וכך כל יום יכוון שהנר החדש שממנו נהוגים להדליק להכרעת השו"ע והרמ"א יהיה נגד טפח הסמוך אל הפתח וכדעת כל הנר אחרונים, ומשם ימשך להדליק את שאר כל הנרות מצד שמאל לצד ימין ודעת מהר"ם מרוטנבורג, וכמו שפסקו השו"ע והרמ"א.

והגם שזו לכאורה עצה יקרה ונכבדת, מאחר שאנו רואים בפוסקים שהם חזרו אחר עצה כיצד לצאת ידי חובת כל הישות, וכתבו דרך רחוקה להניח את החנוכה לאורכה בעובי הפתח, והרי עיצתם ומקיימת חק אצל מי שיש לו פתח עבה להניח בו חנוכה לאורכה, ואם בהזות החנוכה אפשר לקיים שני הדיינים בוודאי היו מורים כן שזה שייך ברוב המקומות, וממה שלא היכירו עצה פשוטה זו נראה שאין להזיז את החנוכה.

[שמא טעמם לפי שיש מקום קבוע להניח, וכן נראה ממה שפסקו לברך על הנר החדש שמוסיפים לאותו היום, ואם אין יחס קבוע של מקומות הנרות, כיצד אנו קובעים איהו נר נוסף בהדלקה היום, וכן לשיטת שצריך לברך על הנר הראשון שהוא עיקר החיוב,

בנין וסתירה בארון ספרים

לקראת קריאת התורה בשבת הבחין יעקב כי מדף החומשים בארון הספרים אינו עומד כראוי ובולט מעט ממקומו, בעודו מהורהר הוא ניגש למדף כאשר בכונתו לדחפו פנימה כדי שיחזור המדף למקומו בטוב, אלא שלרגע חזר לאחוריו והתעורר לחשוב, האם נכון הדבר לעשות פעולה זו בשבת ואין בה סרך איסור חילול שבת:

תשובה כתב בשולחן ערוך (סימן ש"ד ס"א): אין בניין וסתירה בכלים והני מילי שאינו בניין ממש, וברמ"א שם כתב שזהו בתנאי שאינו מחזקת ארבעים סאה, וביאר במשנה ברורה (סק"ב) דאילו מחזקת ארבעים סאה הוי ליה כאוהל ואית ביה בנין וסתירה אפילו בנין וסתירה כל דהו. ועיין בדברי השולחן ערוך בסימן ש"ג (ס"ג ובמשנ"ב ס"ק כ"ג וס"ק כ"ה) ובדברי הרמ"א סימן ש"ט (סעיף א) לגבי תליית וילון ובמשנ"ב שם (סק"ו). והיוצא מכל הנ"ל הוא שיש שלוש חלוקות כדלהלן:

חלוקה א: דבר המיועד להיות בקביעות ובתמידות כשהוא מחובר או צמוד לקרקע לבנין או לארון גדול שיש בו נפח של ארבעים סאה. "משמש הוא לו ומשלימו והוא כחלק ממנו" - אסור להניחו במקום המיועד לכן. ואפילו אינו עושה שום פעילות הידוק או חיבור כמסמרים או דבק אלא הנחה בעלמא הרי זה בכלל בונה ואם מסלקו משם הרי זה בכלל איסור סותר וכמו כן לחזק ולהדק אחיזתו כשמתרופף הרי זה בכלל בונה, וכשמשחררו ומרפה אחיזתו הרי זה בכלל סותר.

חלוקה ב: דבר המיועד להיות באופן קבוע ובתמידות בקרקע או בבניין וכן בארון גדול "אך אינו משמש לו ואינו משלימו" אלא הוא דבר נפרד שחשיבותו הוא בפני עצמו, אזי אם חיבורו נעשה בהידוק או בחוזק, אסור הדבר בהחלט בין לחברו ובין לפרקו, אבל אם נעשה חיבורו ברפוף, לדברי הרמ"א (סימן ש"ט סעיף א' והמג"א ושאר הפוסקים שם) אין בזה איסור ולדברי החזון איש (סימן ב סק"ג) גם בזה יש איסור בונה וסותר אלא א"כ נעשה לפי שעה או שדרכו לפרקו להחזירו תדיר.

חלוקה ג: דבר שאין עשוי להיות מחובר לקרקע או לבנין או לארון גדול בקביעות ובתמידות אלא עשוי לפרקו ולהחזירו תדיר או שמונח שם רק לפי שעה אזי אין בו איסור בונה או סותר ואם מחברו בחיבור גמור, אזי יש בו איסור בונה "מדרבנן" וע"כ אין להשתמש בו אא"כ ניכר עליו שעשוי להניחו רק לפי שעה או שניכר עליו שדרכו לפרק ולהחזירו תדיר, וכן דווקא כשאינו כרוך במעשה הידוק בכח ובגבורה ובהתקיים התנאים הללו אפילו אם בפועל אינו מפרקו אלא לאחר זמן רב לית לן בה.

ולענין דידן המחזיר מדף בארון הספרים או הנוטלו ממנו יש להבחין אם יש באותו ארון נפח המכיל 40 סאה שבוה עובר הוא על בונה או סותר ואפילו רק בהנחה בעלמא, ושיעור מ' סאה מבואר במשנ"ב הנ"ל (סק"ג) שהוא שיעור אמה על אמה ברום ג' אמות עם עובי הדפנות המדפים והדלתות, אך אין להתחשב בעיטורים וכדו' הסובבים את הארון מבחוץ.

ולפי מדות זמנינו הרי הוא נפח של - 576 ממ"ק (ליטר) לחזון איש. ולהגאון ר' חיים נאה הוא - 332 ממ"ק (ליטר) בקירוב. וכל שאינו כשיעור הנ"ל אפ"י הארון גדול מאוד וכן מיטה וכדו' שאינה מכילה כשיעור הנ"ל כל שאינם מחוברים לבנין הרי דינם ככלי ולא כבניין.

העולה לדינא:

מכיוון ובכלים המחזיקים ארבעים סאה יש בהם בנין וסתירה לדעת הרמ"א, וכך יש פוסקים המצדדים שכן גם דעת המחבר, על כן אסור להחזיר מדף ארון ספרים למקומו, וכן אין להתיר להוציאו ממקומו, אפילו אינו מחברו או תוקעו בכוח ובגבורה אלא בהנחה בעלמא.

ברכת 'שהחינו' בימי החנוכה

ברוך הבורא יתברך שמו שהחינו וקיימנו לימי החנוכה הקדושים והמאירים, ובס"ד נכתוב כמה הערות בנידון ברכת שהחינו בימי החנוכה.

כתב המחבר שיש לברך כשמדליק ביום הראשון ג ברכות: להדליק נר, שעשה ניסים, שהחינו. וכתבו בה"ח בשם המהר"ש ועוד, שאם לא ברך בלילה הראשון שוב לא יכול לברך ואינו יכול להשלים כל חנוכה, ובבחיור חיים מביא את רש"י שגם כותב כן (שבת כג). שברכת שהחינו היא רק בלילה הראשון ולא בשאר הימים, כי "הזמן" הוא רק בלילה הראשון ואם לא בירך לא יכול להשלים השאר הימים. אך המשנה ברורה חולק ואומר שאם לא ברך בלילה הראשון שהחינו בזמן ההדלקה, יברך שהחינו ביום השני או בלילה כשיזכור יברך. ונחלקו הפוסקים לצד שכן יכול להשלים הברכה במשך ימי החנוכה - מתי יכול להשלים בשאר הימים: האם דווקא בשעה שמדליק, או לאו דווקא בזמן ההדלקה.

ויסוד המחלוקת הוא האם ברכת שהחינו מברך על עצם מצוות ההדלקה, שלפ"ז צריך לברך כאשר נזכר דווקא בשעה שמדליק כי ברכתו היא על קיום ההדלקה. אבל יש הסוברים שלא צריך לברך דווקא בשעת ההדלקה, ובהתעוררות תשובה מסביר הטעם שמדייק מזה שכתב המחבר מדליק בלילה השני או "מתי שיזכור" ומדייק מכך שלא אמר "כשידליק הנר" אלא סתם וכתב "מתי שיזכור" הרי שיכול לברך לאו דווקא בשעת ההדלקה (כסברה שהבירה אינה על ההדלקה), וכך בפרי חדש ועוד פוסקים שסברו שברכת שהחינו היא על זמן שהוא עצם הנס ולא ההדלקה, ואז יכול לברך בימי החנוכה אולם לאו דווקא בשעה שמדליק אלא כשיזכור.

ולדעה שיש השלמה אך שצריך להשלים דווקא בשעת ההדלקה אם נזכר עד ליל שמיני, אך יש לדון ולברר בס"ד מה הדין באם שכח ולא ברך שהחינו כל הימים בשעת ההדלקה. ונקדים, שיש ב' דעות, האם אומרים בברכת שעשה ניסים "בימים ההם בזמן הזה" כלומר ההודאה על הניסים שהתרחשו אז, או שיש לומר "בימים ההם ובזמן הזה" דהיינו ההודאה הן על הניסים שהיו אז והן על ניסך שבכל יום עמנו בכל עת גם כיום".

וכעין זה, נשאלה השאלה מדוע לא אומרים ברכת שהחינו בכל ימי החנוכה ורק ביום הראשון, שהרי אינו כיו"ט שמברכין רק ביום הראשון כי הוא יום טוב ובחובה"מ לא מברכים, מה שאין כן בחנוכה אין הבדל בין כל הימים ליום הראשון, ולכאורה למה שלא יברכו שהחינו בכל יום.

ומצאנו בזה רעיון נפלא, דהנה אפשר ללמוד את נס פך השמן בב' אופנים: א. עצם הנס שהשמן עמד בטהרתו במשך שנה אחת מאז שנחתם בחותמו של כהן גדול ולא נטמא עד שעברה שנה והגיע חנוכה והדליקו בו, ולפי זה הנס הוא בבחינת "אחת לשנה". ב. מצד שני הנס היה בזה שכל יום נשאר עבור היום שלמחרת שמונה ימים ולפי זה הנס הוא בבחינת "אחת ליום", והכריעו בזה שלגבי ברכת שהחינו - נלמד שהנס היום "אחת לשנה" כדלעיל, ולכן מברכים כל שנה רק ביום הראשון, ואילו בגלל הנס שהיה שמונה ימים כל יום מברכים כל יום את שני הברכות הראשונות.

עכ"פ לעניינינו בשאלה על אדם ששכח ולא ברך שהחינו בכל שמונת ההדלקות בכל לילה, הביאו שאמנם להשלים בחנוכה כאמור לעיל, ובאמת הדבר צ"ע, אולם כאמור יש צד לומר שיכול לברך גם שלא בשעת ההדלקה ואפילו בשוק (ללא קשר לזמן ההדלקה) וזה משום שיכול וראוי לברך שהחינו על עצם הנס שיה בימים אלו, (ואולי נוסף כמו שאמרנו למעלה לדברי האומרים "ובזמן הזה" שיש גם להודות על הניסים שבזמנינו ויחיים הטיב), וגם במאירי מביא אפשרות שמברך ברכות אף אם אינו מדליק או אינו יכול להדליק דהיינו מברך שלא בזמן ההדלקה, מ"מ נשאר הפוסקים בצ"ע. ולכאורה אם לא השלים כל החנוכה וודאי אין לו מתי לברך יותר.

ונסיים במעשה שיוכל להמחיש לנו על חשיבותם הן של הברכות והן של ההדלקה: יהודי יצא לדרך דרך היער, באמתחתו לקח חנוכה וכליה כי ידע שלא יחזור לביתו עד חנוכה, בהליכתו ביער תפסוהו שודדים רוצחים ששדדו ממנו את כל כספו ורצו להורגו כדי שלא ילשין עליהם, הבין היהודי היטב את מצבו וביקש "בקשה אחרונה": להדליק נרות חנוכה בטרם ירהגוהו, הוציא היהודי את החנוכה הניחה על אחד העצים, והחל לברך בקול שבור בידועו שאלו הם רגעי האחרונים, אולם משהגיע לברכת שהחינו שכח לרגע ממצבו העגום ובשמחה ובהתרגשות עצומה צעק בקול את הברכה "שהחינו...". "וקיימנו..." והגענו..."

במרחק משם הסתובבו שני שוטרים שהיו בדרכם למשימה כלשהי, והנה אומר אחד לשני: שומע אני צעקות מרחוק האם שומע?, ענה לו "זה רק נדמה לך". בא נלך מכאן, ואז ראו שבעצם במקום המרוחק אחזה האש, והחליטו לגשת לבדוק מה האש ומה הן הקולות, וכמובן שכשהגיעו תפסו את השודדים, ושחרו לחיים את היהודי שנפשו הייתה לשלל בזכות ההדלקה וברכת שהחינו שברך במיצר. השי"ת יעזירנו שנוכה לכל האורות וההשפעות של חג החנוכה אמון.

העולה לדינא:

א. מי ששכח ולא ברך שהחינו ביום הראשון נחלקו הפוסקים אם יכול להשלים בשאר הימים. ב. להלכה קיימא לן שיכול להשלים בשאר הימים, ונחלקו הפוסקים אם צריך לברך בשעת ההדלקה או בכל שעה שנזכר ואפילו בשוק. ג. אם לא נזכר רק לאחר שהדליק ביום השמיני, צריך עיון אם יכול למעשה לברך שלא בשעת ההדלקה.

